

A NEPIES ÉPÍTKEZÉS TANULMÁNYOZÁSÁHOZ.

Az emberi lakóhelyek egyik legalapabb ismerője, dr. MEITZEN A. szerint az igazi emberi kultúra az állandó letelepedéssel kezdődik; ez pedig leginkább szembetűnő kifejezését a házakban és tanyákban s azok elhelyezésében és csoportosításában találja. S az építkezés és határelrendezés módja a legfontosabb ismertetője a lakosság származási viszonyainak. A népies építkezésnek a néprajzban való nagy jelentőségét mi is kiemeltük e folyóirat első füzetében, midőn azzal való foglalkozásra buzdítottuk építészeinket. Külföldön, kivált Németországban, évtizedek óta a legkiválóbb kulturhistorikusok és népvizsgálók foglalkoznak e tanulmányokkal külön könyvekben és folyóiratokban s e téren is VIRCHOW, az embernek mindaddig legtöbb oldalú ismerője jár elől s a berlini Zeitschrift für Ethnologie kitünő dolgozatokat közöl e tárgyról.

Legutóbb a nagytekintélyű bécsi anthropologiai társaság is nagy buzgósággal karolta fel az ügyet, biztos alapú, széles körű mozgalmat indított annak érdekében. Folyóiratában (Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien) alapos tanulmányokat tett közzé, amelyeket tájékoztatásul külön füzetekben is kiadott s a munkálkodásnak tág körökre való kiterjesztése céljából nagy számú kérdőívet bocsátott ki s azt minden érdeklődőnek ingyen megküldi, a ki eziránt a társaság buzgó szerkesztő-titkárához, HEGER FERENC udvari múzeumi custoshoz (Bécs, I. Burg-ring, 7.) fordúl. E kérdőív és a hozzá tartozó iratok behatóbb ismertetése bizonyára nem esik kívül e folyóirat keretén.

A kérdőív nagy haránt negyedrétt. Címlapjának tartalma: Politikai kerület . . . . község . . . . a szóban levő ház vagy telek fekvése, neve és száma . . . . a község lakóinak nemzetisége (esetleg kevert?) . . . .

A bécsi anthropologiai társaság kérdőíve a parasztház különféle tipikus alakjairól való tervek gyűjteményének létesítése és kiadása, ugymint a házaknak a határhoz való viszonyának és helyzetének megvilágosítása céljából. A jegyzet szerint e feljegyzések régi keletkezésű vagy tudomás szerint régebbi terv szerint épült parasztházakra irányulnak, továbbá olyanokra, a melyekben a

községben dívó típus jelentkezik. Ha több típus van, minheniket külön kérdőívben kell leírni. E speciális feljegyzések módjának bemutatására szolgál dr. ALEXANDER PEEZ cikke: „Das Bauernhaus in Österreich-Ungarn“, a mely a fentnevezett Mittheilungen 1891. év II.—III. füzetében (57—59. lap) jelent meg és 40 kr.-ért külön nyomatban is kapható, s a melyről alább szólunk.

A kérdőív első rovatába (I. a.) kívántatik: a paraszt belső telkének alapterve (főépület, melléképületek, udvar, kert, bejárat) lehetőleg 1:500 méretben vagy más méret meghatározásával. — A 2. lapra (I. b.) külön a lakóháznak alapterve a nap és égtájhoz való helyzetének megjelölésével. (Méret 1:150). — 3. lap (II.) az építőanyag, fedélzet, kerítés módjának megnevezése stb. A külsőnek különös ismertető jelei: faburkolat, balkonok, csúcsnak díszítése stb. — 4. lap (III.) Az egyes helyiségek és legfontosabb házi eszközök lokális divatú megnevezése. — 5. lap. (IV.) Annak megjelölése, vajjon a leírt épületalak a hagyomány szerint emberemlékezet óta megvan-e vagy talán lényegesebb át- és hozzáépítések történetek-e az idők folyamában? — 6. lap (V.) Vannak-e már az ottani házformákról felvételek és leírások és hol tétettek közzé? — 7. lap. (VI.) A leírt házhoz tartozó telek nagysága, továbbá vajjon a ház egyes tanyához tartozik-e, vagy pedig szállásban vagy faluban van. Végre vajjon a házhoz tartozó külsőség egészben vagy nagyjában a lakóhely körül terül-e el, vagy sok egyes darabból áll, a melyek a dülőkön szerte vannak, vagy pedig hosszú sávokban csatlakozik a lakóhelyhez, mint az újabb telepítésekénél? — 8. lap (VII.) Az illető épületforma elterjedési területe. — 9. lap (VIII.) Különös feljegyzések, pl. vannak-e a környéken régi földalatti istállók, régi kápolnák vagy templomok stb. — (IX.) Megváltozott-e a helység lakosságának nemzetisége az idők folyamában? — (X.) Újabb időben történt-e a határbeosztás megváltoztatása? tagosítás, községi földek felosztása? — Következik hely és dátum s a feljegyző aláírása és címe.

Készséggel elismerjük, hogy e kérdőívben érintve vannak a leglényegesebb momentumok, s hogy a szakértő annak

alapján könnyen összeállíthatja legfontosabb feljegyzéseit. De a szakértő azt kérdőív nélkül is megteheti, s így ez ív főképp arra való lehet, hogy a fontos feljegyzések egyöntetű alakban álljanak majdán a feldolgozó rendelkezésére. A laikus-tól kérdőívvel egyáltalán nehezen lehet megbízható néprajzi adatokat kapni; ilyen járatlan területen pedig pusztán ilyen szűkszavú útmutatóval alig lehetne valamire menni. De még ez sem volna elegendő, ha minden egyes gyűjtőnek és feljegyzőnek kezén volna mindaz, a mit erre nézve a bécsi társaság publikált. Lássuk e kiadványait.

PEEZ említett cikke, a mely az ilyen feljegyzések bemutatására kíván szolgálni, egyáltalán nem mintaszerű ez irányban. De sok jelentős momentumot emel ki, a melyek közül mi is közlünk néhányat. PEEZ kifejti, hogy az eddigi kutatásokban épen Ausztria-Magyarország mutatja a legnagyobb hézagokat, pedig épen innen várhatók igen fontos eredmények, mert 1. miként nyelvi és politikailag, úgy az építkezésre nézve is e monarchiában van a legtarkább egymásmellettség és a nemzetiségi kérdés kulcsponjtja, és 2. mert a monarchiában a hatóságok kevesebb hatással voltak az ebbeli állapotokra, mint pl. Francia- vagy Németországban; itt több autonómia volt, gazdasági és sociális újítások lassabban hatoltak itt be, a régi szokások tovább fennmaradhattak. A bécsi társaság első sorban a birodalmi tanácsban képviselt országokra terjeszti ki figyelmét; de Magyarországon is várható hasonló actió. Ezután ismerteti PEEZ a bécsi kérdőív fentközöltük tartalmát s az előmunkálato-kat s áttekintést nyújt a monarchiában dívó négy főtipusról: 1. Északnyugaton, északon és északkeleten a német-szláv ház fából vagy fakerettel, zárt vagy bontott udvarral, de mindig külön állva s a szomszédától üres térrel elválasztva, többnyire udvartól körülvéve s általában az u. n. frank stílushoz közel állva. 2. A magyar Alföldön a magyar ház verandával, ez lehet eredetileg magyar, vagy itteni kölcsönvétel, de lényegileg nem tér el az 1. alatti formától. 3. Az alpesi faház és 4. a román kőház. Ezekhez járul még a török ház az elfoglalt tartományokban.

Vége egy oldalon adja egy pécsvidéki nagyobb magyar paraszt háznak régebben kele kezett leírását és alaprajzát, a részek megnevezésével. A pár sornyi leírás nagyon fogyatékos (különösen az állatok

megszóltását illetőleg). Az alaprajz elég világos és áttekinthető; de a részek leírása hibás (pl. stoba — szoba helyett). Magyar házakban nem a császár, hanem a király képe díszíti a szobát. Nagyon érdekes, hogy épen magyar házat választottak mutatványul, de a bemutatás nem igen nyújtja a kívánt tanulságot.

Annál jelesebb az a három kis füzet, a mely mint a nevezett Mittheilungen mellékletéből (Sitzungsberichte, 1892) való különnyomat jelent meg. Az egyik a házvizsgálásnál követendő általános eljárást adja elő valóban mintaszerűen és rendkívül praktikus módon (Vorgang bei der Hausforschung, von GUSTAV BANCALARI, 30 lap). Az egy ponton való kutatással szemben a vonalban való kutatást ajánlja. Egy másik dolgozat (Das deutsche Bauernhaus, von Dr. RUDOLF MERINGER, 8 ábrával, 17 lap) igen világos áttekintéssel és szemléltetően ismerteti a német ház főtipusait, behatóbban a felnémet, rövidebben a szász s az északi házat, rámutatván végül az árja és alaptípusra. A harmadik füzet a faépítkezés történelmi alakjairól értekezik nagy tudással és alapossággal (Über die historischen Formen der Holzbaukunst und die geographische Verbreitung derselben, von F. MELDAHL, übers. v. J. C. POESTION, 14 lap). A dolgozat eredetileg egy dán földrajzi folyóiratban jelent meg ábrákkal, melyeket a fordításnál nélkülözünk. Magyarországról különösen a 13—14. lapon szól. Meglehet, hogy e dolgozatok közül egyikről-másikról majd bővebben is meg emlékezünk. De mindenesetre kísérletet teszünk, hogy útmutatást adjunk a népies építkezés tanulmányozásánál biztosan tájékoztató részletes utasítás szerkesztésére.

Nálunk is intenzivebb munkálkodás kezd megindulni e téren. Dr. PÁPAY KÁROLY jeles népvizsgálónk a palócok házat tette behatóbb kutatás tárgyává. HERRMANN ANTAL pedig a bécsi társasággal érintkezve minden irányban beutazza az országot, hogy általános áttekintést szerezzen a különböző vidékek ház-típusairól. A millenniumi kiállítás nem is gondolható e típusoknak nem véletlenül talált, hanem okszerűen megválasztott és szakszerűen felállított példákban való bemutatása nélkül.

Folyóiratunkban állandóan napirenden marad e kérdés, a mely praktikus irányával szervesen összefügg a vidéki házaknak szintén általunk újból megpendített s már a foganatosítás stádiumába jutott ügyével.

NONQUIS.

Herrmann Antal